

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มสมาชิกทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ ซึ่งแบ่งเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่มได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำแบบลายดั้งเดิม กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำแบบลายปัจจุบัน และกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำแบบลายสมัยใหม่ ได้แบ่งการสัมภาษณ์เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์
2. ด้านกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ

ด้านสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

ในจังหวัดกาฬสินธุ์ หมู่บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำแพง ถือว่าเป็นแหล่งผลิตผ้าไหมแพรวาที่ดีที่สุด เกือบทุกหลังคาเรือนได้ประกอบอาชีพเสริมด้วยการทอผ้าไหมแพรวา และในหมู่บ้านนี้ได้มีกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาภูไทดำกลุ่มหนึ่งได้พัฒนาลวดลายของผ้าไหมแพรวาแบบดั้งเดิมเป็นลวดลายแบบสมัยใหม่ จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลสถานภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ เป็น 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ แบบลายดั้งเดิม พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้หญิง อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีอายุระหว่าง 27-54 ปี นับถือศาสนาพุทธ ด้านการศึกษาส่วนใหญ่เรียนจบระดับมัธยมศึกษา

ตอนต้น ประกอบอาชีพหลักคือ ทำนา ทำไร่อ้อย ทำไร่พุทรา ทำสวนยางพารา มีอาชีพเสริมคือ การทอผ้าไหมแพรวา มีรายได้เฉลี่ยตลอดปีประมาณ 5,000-200,000 บาท และภายในครอบครัวสมาชิกที่เป็นผู้หญิงจะทอผ้าไหมได้

2. กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ แบบลายปัจจุบัน พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีอายุระหว่าง 28-56 ปี นับถือศาสนาพุทธ ด้านการศึกษาส่วนใหญ่เรียนจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประกอบอาชีพหลักคือ ทำนา ทำไร่อ้อย ทำไร่พุทรา ทำสวนยางพารา มีอาชีพเสริมคือ การทอผ้าไหมแพรวา มีรายได้เฉลี่ยตลอดปีประมาณ 2,000-400,000 บาท และภายในครอบครัวสมาชิกที่เป็นผู้หญิงจะทอผ้าไหมได้

3. กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ แบบลายสมัยใหม่ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีอายุระหว่าง 24-66 ปี นับถือศาสนาพุทธ ด้านการศึกษาส่วนใหญ่เรียนจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประกอบอาชีพหลักคือ ทำนา ทำไร่อ้อย ทำไร่พุทรา ทำสวนยางพารา มีอาชีพเสริมคือ การทอผ้าไหมแพรวา มีรายได้เฉลี่ยตลอดปีประมาณ 10,000-200,000 บาท และภายในครอบครัวสมาชิกที่เป็นผู้หญิงจะทอผ้าไหมได้

จากการศึกษาทั้ง 3 กลุ่ม อันได้แก่ แบบลายดั้งเดิม แบบลายปัจจุบัน และแบบลายสมัยใหม่ พบว่า ในด้านสถานภาพนั้นจะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกันคือส่วนใหญ่จะเป็นเพศหญิง อาศัยอยู่ในหมู่บ้านโพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ มีอายุเฉลี่ย 24-60 ปีขึ้นไป ซึ่งหมายความว่า ในทุกกลุ่มอายุมีทักษะในการทอผ้าเพราะผู้หญิงจะถูกฝึกทอผ้าแพรวาตั้งแต่อายุ 10 ปี การทอผ้าไหมแพรวาถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ต่าง ๆ จะได้มาจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ทำให้การทอผ้าในช่วงวัยต้น ๆ สามารถทำได้ แม้จะสูงอายุก็ยังสามารถประกอบเป็นอาชีพเสริมได้เช่นกัน จะเห็นได้จากอาชีพหลักของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่อ้อย ทำไร่พุทรา ทำสวนยางพารา และการทอผ้าไหมนั้นถือเป็นอาชีพเสริม ซึ่งสามารถสร้างรายได้อย่างมากในแต่ละปี และส่วนใหญ่แล้ว ภายในครอบครัวสมาชิกที่เป็นผู้หญิงจะทอผ้าไหมได้

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาตั้งแต่อายุ 10 ปีขึ้นไป มีประสบการณ์ในการผลิตผ้าไหมแพรวา 12 ปีขึ้นไป มีความสนใจการผลิตไหมแพรวา

เนื่องจากอยากทำเป็นอาชีพและมีรายได้ มีความชอบและใจรัก อีกทั้งต้องการให้มีผู้สืบทอดการผลิตผ้าไหมแพรวาต่อไป ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้การผลิตไหมแพรวาจากแม่ โดยได้รับวิธีการถ่ายทอดความรู้จากการสังเกต ทดลองทำ และสั่งสมประสบการณ์ สามารถผลิตผ้าไหมแพรวาได้ทุกลวดลาย (ลายช่อดอกไม้ ลายงูลอย ลายขอ ลายขอก่าย ลายดาบั้ง ลายจุ่มดินหมา ลายดอกดาว ลายดอกบัว ลายหอยอื่น ลายหอนอน ลายขาเข ลายดอกกระบวนน้อย และลายช่อดินพาน) โดยขั้นตอนแรกที่ได้รับการฝึกฝนคือ การปลูกหม่อน และเลี้ยงไหม ครั้งแรกที่เริ่มหัดผลิตผ้าไหมแพรวาได้หัดผลิตผ้าไหมแพรวาคือ ลายงูลอย และลายพญานาค ซึ่งลวดลายที่คิดว่าทอได้ง่ายที่สุดคือ ลายงูลอย และลวดลายที่คิดว่าทอได้ยากที่สุดคือ ลายช่อดินพาน

ด้านกระบวนการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวา ของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ

จากการศึกษานิยามของคำว่าภูมิปัญญาของนักวิชาการและหน่วยงานหลาย ๆ แห่ง สามารถประมวลได้ว่า การทอผ้าไหมแพรวาถือเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ เนื่องจากเป็นความรู้ที่ได้สั่งสมสืบทอดและปฏิบัติต่อกันมา และกลายเป็นอาชีพเสริม โดยใช้ความรู้เดิมที่มีอยู่จนสามารถช่วยทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ซึ่งภูมิปัญญาในการทอผ้าไหมแพรวานี้ เกิดจากการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งสืบทอดไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งผ่านการถ่ายทอดแบบต่าง ๆ ลักษณะของการทอผ้าไหมแพรวาถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องมาจากการมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน ได้แก่ ความรู้ที่คนพื้นเมืองใช้ในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของตนเองโดยอาศัยการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพชนในอดีต จะเห็นได้ว่าการทอผ้าไหมแพรวานั้นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากชาวภูไทดำ ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่อพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้ข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่แถบเทือกเขาภูพานภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเป็นส่วนใหญ่ โดยยังรักษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย และการทอผ้าไหมไว้ และได้รับการสืบทอดมาจนปัจจุบัน และเป็นภูมิปัญญาระดับประเทศ

เนื่องจาก การทอผ้าไหมแพรวาเป็นรูปแบบวิธีการและความชำนาญที่หลายชุมชนใน ตำบลโพธิ์ อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองร่วมกัน มีการจัดกลุ่มหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ เช่น การรวมตัวของกลุ่มทอผ้าไหมที่มีความคิด กระบวนการและกิจกรรม ตลอดจนการคิดค้น ปรับปรุง และพัฒนาอย่างเป็นระบบและกระบวนการ ในการผลิตผ้าไหมแพรวา ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวานั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทยทั้งรูปธรรม และนามธรรม รูปธรรม เช่น การเกิดผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวาที่มีความสวยงาม แสดงถึง วัฒนธรรมท้องถิ่น การสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพใน การพัฒนาได้ ส่วนนามธรรมเป็นเรื่องของควมมีคุณค่าในท้องถิ่นที่มีความผูกพันกับ วิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างลึกซึ้ง จะเห็นได้จากการสัมภาษณ์ที่พบว่า ทุกครอบครัวที่ สมาชิกเป็นผู้หญิงนั้นสามารถทอผ้าไหมแพรวาได้ ส่งผลให้เกิดความรักความภาคภูมิใจ ในภูมิปัญญาของตนเองที่บรรพบุรุษถ่ายทอดสืบต่อกันมา ปัจจุบันภูมิปัญญาการทอ ผ้าไหมแพรวาสามารถขายได้และสะท้อนออกมาในรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนชาวภูไทดำ ในหมู่บ้านโพธิ์ ตำบลโพธิ์ อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์ คนในชุมชนสามารถ สร้างสรรค์ผลงานอันเป็นภูมิปัญญาในด้านการทอผ้าไหมแพรวาอย่างเด่นชัด ลักษณะ พิเศษที่โดดเด่นของผ้าแพรวาอยู่ที่ลวดลายผ้า การให้สีสันทึ่สะดุดตาประกอบกับ การเลือกใช้สีเส้นไหมน้อยหรือไหมยอที่มีความเลื่อมมัน ประกอบเข้ากับกรรมวิธีการ เก็บลายหรือเก็บจี๊ดจกที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษชาวภูไทดำที่อาศัยอยู่ในถิ่น เดิมคือประเทศลาว นอกจากนี้ความสำคัญที่เป็นลักษณะเดิมของผ้าแพรวาที่บ้านโพธิ์อีก ประการหนึ่ง คือการประดิษฐ์ลวดลายบนผืนผ้าที่เกิดจากจิตและการจกแต่ละลายจะใช้ เส้นไหมที่มีสีสันทึ่แตกต่างกันสอดสลับจนเกิดเป็นลวดลายตามต้องการ ดังนั้นผ้าแพรวา ที่บ้านโพธิ์จึงเป็นผ้าแพรวาที่มีสีสันทึ่แพรวพราวอยู่ในแต่ละแถว ลวดลายที่ปรากฏอยู่บน ผืนผ้าแพรวาที่บ้านโพธิ์ยังมีความเรียบเนียนเป็นเนื้อเดียวกันกับพื้นของผืนผ้า คุณสมบัติ ของผ้าแพรวาทั้งหมดดังกล่าวนี้ ได้แสดงถึงการทอผ้าที่ต้องใช้ความชำนาญ และสั่งสม ประสบการณ์ในการงานฝีมือมาอย่างยาวนาน ทำให้ผ้าไหมแพรวามีชื่อเสียงอย่างมากใน ด้านความสวยงาม และความประณีต จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านโพธิ์ที่ยังทอผ้าแพรวาอยู่ จนถึงปัจจุบัน ทราบได้ว่าในปัจจุบันการทอผ้าแพรวาที่บ้านโพธิ์มีลักษณะของการทอใน

เชิงธุรกิจ คือมีผู้นิยมซื้อผ้าแพรวาเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้กระบวนการในการผลิตต้องการความรวดเร็วมากขึ้น คนในชุมชนจึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตผ้าไหมให้เข้ากับปัจจุบันมากขึ้น มีการพัฒนาลวดลายการทอผ้าไหมแพรวาให้มีความทันสมัยขึ้น แต่ทั้งนี้ ยังคงมีพื้นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมแพรวาอยู่เช่นเดิมนั่นก็คือ ภูมิปัญญาในการผลิตผ้าไหมแพรวาซึ่งแม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนไปแต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ยังคงอยู่ ทั้งนี้ เกิดมาจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวสืบต่อกันมาเรื่อย ๆ การถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวานั้นเกิดมาจากการเรียนรู้ อันเกิดขึ้นจากศักยภาพของคนในชุมชน มีการวิเคราะห์คัดค้นทดลอง และผสมผสานกับความรู้และเทคโนโลยีจากภายนอก การสะสมความรู้ ทั้งด้วยตนเองจากประสบการณ์และถูกถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หลังจากนั้นมีการถ่ายทอดและกระจายความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านการผลิตวิถีชีวิตในชุมชนเดียวกัน โดยในปัจจุบันการปรับเปลี่ยน และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวานั้นถือเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ใน ซึ่งต้องอาศัยความเข้าใจที่ละเอียดอ่อนเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเองเป็นหลักเพื่อให้เกิดการคงอยู่สืบไป

จากการสัมภาษณ์ สามารถสรุปกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวา ได้เป็น 3 กลุ่มตามกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์คือ กลุ่มแบบลายดั้งเดิม แบบลายปัจจุบัน และแบบลายสมัยใหม่ ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มนี้มีรูปแบบกระบวนการถ่ายทอดแตกต่างกันไป การพัฒนารูปแบบการทอลวดลายต่าง ๆ ถูกคิดค้นและพัฒนาตลอดเวลา อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งเหล่านี้มีผลต่อภูมิปัญญาของชุมชนภูไทดำ เป็นอย่างมาก จนเกิดเป็นกลุ่มแตกต่างกัน จำแนกตามประเภทของลวดลายที่ได้รับการพัฒนาได้ดังนี้

กลุ่มแบบลายดั้งเดิม

การทอผ้าไหมแบบลายดั้งเดิมเป็นภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นการผลิตผ้าไหมที่มีกรรมวิธีตั้งแต่การเลี้ยงไหม จนกระทั่งนำมาทอเป็นผืน ซึ่งถือเป็นความรู้พื้นฐานตั้งแต่แรกเริ่มก่อนที่จะได้ผ้าออกมาเป็นผืน การประดิษฐ์ลวดลายบนผืนผ้าที่เกิด

จากจิตและการจกแต่ละลายจะใช้เส้นไหมที่มีสีสันที่แตกต่างกันสอดสลับจนเกิดเป็น ลวดลายตามต้องการ และไม่มีการดัดแปลงลวดลายมาก เน้นการทอผ้าไหมที่มีลวดลาย เป็นรูปทรงเรขาคณิต ส่วนใหญ่ผ้าแพรวาที่ทอจะเป็นผ้าอีโป้หรือผ้าขาวม้า จะนำมาใช้ งานได้สารพัดประโยชน์ โดยใช้เป็นผ้านุ่งอยู่กับบ้าน (นุ่งลอยชาย) นุ่งอาบนํ้า นุ่งทำงาน (นุ่งเตี๋ยว, นุ่งเหน็บเตี๋ยว) หรือใช้เป็นผ้าเช็ดหน้า เช็ดตัว คลุมตัวแทนเสื้อเวลามีแขกมา เยี่ยมบ้าน (ปกติอยู่บ้านจะไม่ใส่เสื้อ) ใช้เป็นของฝาก หรือของชำร่วยสำหรับแขกหรือ ผู้ใหญ่ต่างบ้านต่างเมืองมาเยี่ยม ใช้เป็นของขมาหรือขมา ใช้เป็นผ้าปูนั่ง ปูนอน ใช้เป็น ผ้าแขวนเป็นอู่ลูก (เปลนอน) ใช้ห่อของ (สะพายของ) ตลอดจนใช้ขึงกันแดด ผ้าอีโป้ที่ ลวดลายสวยงามยังนำไปใช้ประดับตกแต่ง (ผ้าปะรำพิธี) ได้ เป็นต้น ใช้เส้นไหมสีต่าง ๆ สีดั้งเดิมไม่เกิน 5 สี ได้แก่ สีเขียวสด สีเหลืองทอง สีนํ้าเงิน สีขาว จะทอเป็นพื้นสีแดง ข้อมครึ่งธรรมชาติ ลวดลายกันกลางระหว่างดอก เรียกว่า “ดอกอ้อมคั่น” หรือ “ลายคั่น” ลายจะสลับดอกตามขวางไปเรื่อย ๆ จนเกือบถึงเชิงผ้าจะมีลายโคด ๆ อยู่ 1 แถว เรียกว่า “ลายดอกช่อปลายเชิง” จากนั้นจึงจะเป็นเชิงผ้าพื้นที่อยู่ปลายผ้า

1. รูปแบบการถ่ายทอดความรู้

รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาแบบลายดั้งเดิมนั้นเป็น การสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ซึ่งการทอผ้าไหมแพรวาถือเป็นอาชีพของคนในชุมชน ที่แทบทุกครัวเรือน ทำเหมือน ๆ กันมานานมากแล้วและเป็นอาชีพรองหรืออาชีพเสริม จากการทำนา ทำไร่ อาชีพและความชำนาญเหล่านี้ สมาชิกในชุมชนทุกคนได้คลุกคลี และมีความคุ้นเคยมาตั้งแต่เด็ก ทุกคนจึงได้เรียนรู้และได้รับการถ่ายทอดมาเหมือน ๆ กัน เป็นอัตโนมัติภายใต้สภาพการดำรงชีวิตประจำวัน มีการเรียนรู้และการสืบทอดความรู้ สืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน จะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ให้ สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้าไหมแพรวาลายดั้งเดิม มาตั้งแต่อายุ 10 ปีขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ถ่ายทอดซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ เรื่องการผลิตผ้าไหมแพรวาจากมารดา (คำสัมภาษณ์ของนางบุญล้ำ อุทสา, 2553) นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ ผ้าแพรวาเป็นผ้าที่ นิยมทำกันในหมู่ชาวภูไทดำ ซึ่งเป็นเชื้อสายของชนกลุ่มหนึ่งที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใน ประเทศไทย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอื่น ๆ สิ่งที่สามารถนำติดตัวก็มีเพียง

ผ้าแล้ว ถือเป็นสมบัติล้ำค่าของบรรพบุรุษเท่านั้น โดยประเพณีทางวัฒนธรรมของสาวชาวภูไทจะต้องยัดถักและปฏิบัติตามบรรพบุรุษจะต้องตัดเย็บผ้าทอ 3 อย่าง คือ เสื้อดำ คือ เสื้อผ้าไหมแขนยาวสีดำ ดำแพร คือ ผ้าสบไผ่ไหมแพรวาที่สาวชาวภูไทจะทอไว้ใช้เอง ชิ้นไหม คือ ผ้าชิ้นไหมมัดหมี่ที่มีลวดลายเฉพาะของชาวภูไทดำ ทั้ง 3 อย่าง สาวชาวภูไทดำจะหัดย้อมสี และทอไว้ใช้เอง (คำสัมภาษณ์ของนางบุญล้ำ อุทสา, 2553) ซึ่งได้รับการสืบทอดต่อมาอันได้มาจากการฝึกจากผู้รู้ ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง และการฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเอง

2. ลักษณะการถ่ายทอดความรู้

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมแพรวาของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำมีรูปแบบการถ่ายทอดโดยใช้วิธีสาธิต คือ การทอให้ดูเป็นตัวอย่างอธิบายทุกขั้นตอนเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดทำให้เข้าใจ แล้วให้ผู้รับการถ่ายทอดตามที่ได้สาธิตไว้ทุกขั้นตอนและใช้วิธีปฏิบัติจริง คือ ฟังคำบรรยาย อธิบาย สาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริงและปฏิบัติจนเกิดเป็นความชำนาญ โดยผู้สอนหรือผู้มีความรู้การผลิตผ้าไหมแพรวาในชุมชนจะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมของผู้รับการถ่ายทอดว่ามีความสนใจหรือสามารถลงมือทำได้หรือไม่ (คำสัมภาษณ์ของนางบุญล้ำ อุทสา, 2553) โดยเริ่มหัดทอลายง่าย ๆ ก่อนเช่น ลายขอ ลายนาค ลายงูลอย ลายดาบั้ง ลายดาแซ่ ลายพญานาค จากนั้นจะเริ่มหัดทอดินชัน เพื่อไว้ใช้เองซึ่งเป็นประเพณีของชาวภูไทดำที่ผู้หญิงจะต้องทอผ้าไหมแพรวาเป็นเพื่อไว้ใช้เองในงานบุญต่าง ๆ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดด้วยวิธีการสั่งสมประสบการณ์จากการช่วยมารดาทอ สังเกตว่ามารดาทอผ้าแพรวาอย่างไรถึงออกมาเป็นลวดลายแบบที่ต้องการ จากนั้นจึงลงมือทดลองทอถ้าไม่เข้าใจก็จะสอบถามเพื่อให้เข้าใจได้มากยิ่งขึ้น (คำสัมภาษณ์ของนางอรัญญา นาสุนิทร, 2553)

นอกจากนี้ยังพบว่า ลักษณะการถ่ายทอดทำได้โดยการลงมือทำจริง ซึ่งเป็นวิธีเดียวกับวิธีการเรียนรู้โดยเฉพาะลูกหลานได้ทำไปด้วยกันตามระดับความสามารถของแต่ละคน การทอผ้าไหมเป็นอาชีพที่ไม่สามารถทำคนเดียวได้ในบางขั้นตอนต้องอาศัยคนช่วยหยิบช่วยจับ ฉะนั้นลูกหลานหรือสมาชิกในครอบครัวจึงเป็นบุคคลด่านแรกที่ถูกเรียกให้อยู่เป็นประจำ การได้สัมผัสอย่างต่อเนื่องทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจเกิดการสะสมจนเป็นประสบการณ์จึงทำให้ทอผ้าไหมแพรวาได้ และถ้าไม่เข้าใจขั้นตอนไหนก็

สามารถชักถามไปด้วย ลักษณะการถ่ายทอดอีกประการของกลุ่มผ้าไหมแพรวา ชุมชนภูไทดำ คือ การทำตัวเป็นแบบอย่าง การทอดผ้าอย่างต่อเนื่องและยังเป็นการทอดเพื่อขายจะทอดเป็นจำนวนมากในแต่ละปีทำหลายหน รายได้และฐานะทางครอบครัวจะเป็นตัวอย่างให้กับเยาวชนและเพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการอยากเรียนรู้การทอดผ้าไหม จากนั้นก็สืบทอดวิธีการทอดให้พัฒนาเป็นอาชีพของคนรุ่นต่อไป และลักษณะการถ่ายทอดที่สำคัญอีกรูปแบบหนึ่งของกลุ่มผ้าไหมแพรวา ชุมชนภูไทดำ ก็คือการรวมกลุ่มกัน ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งในการถ่ายทอดการทอดผ้าไหมแพรวา เพราะเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้วิธีการทอดผ้าไหมแพรวา

นอกจากนี้จากนิยามคำว่าภูมิปัญญาโดยส่วนใหญ่ได้อธิบายว่าภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบ เกิดขึ้นจากคนในท้องถิ่นที่ได้สะสมประสบการณ์ โดยผ่านการติดต่อเชื่อมโยงกับท้องถิ่นอื่น และระบบความรู้ที่เป็นสากลลักษณะความรู้ดังกล่าวนี้เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากความทรงจำ และกิจกรรมที่มนุษย์ทำอยู่ ภูมิปัญญาในระดับท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน มีพื้นฐานมาจากความรู้เฉพาะถิ่น เป็นกระบวนการที่มีการสะสมความรู้ที่สืบทอดกันมาจากการทำกิจกรรม การประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ในทุกด้าน องค์ความรู้ดังกล่าวส่งผ่านทางวัฒนธรรม โดยการบอกเล่าจากความทรงจำ และทำให้ผู้เป็นตัวอย่างเป็นการถ่ายทอดความรู้ด้วยภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างมีความหมาย จากนิยามดังกล่าว ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำจึงถือเป็นความรู้ประเภทหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับความรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบการจัดการความรู้มาสรุปเป็นรูปแบบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบการจัดการความรู้ได้เช่นกัน กล่าวคือ

ความรู้ของกลุ่มผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ แบบลายดั้งเดิม ถือเป็นความรู้แบบฝังลึก (tacit knowledge) คือเป็นความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายโดยใช้คำพูดได้ชัดเจน ส่วนใหญ่จะมีรากฐานมาจากการกระทำและประสบการณ์ ในที่นี้คือ ประสบการณ์และความรู้ที่บรรพบุรุษถ่ายทอดกันมา มีลักษณะเป็นความเชื่อ ทักษะ และเป็นอัตวิสัย (subjective) ต้องการการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ มีลักษณะเป็นเรื่องส่วนบุคคล มีบริบทเฉพาะ (context-specific) ทำให้เป็นทางการและสื่อสารยาก อันประกอบไปด้วย ทักษะ ความเชี่ยวชาญในเรื่องการทอดผ้าไหมแพรวา ยังไม่มีคำอธิบายไว้เป็นหลักสูตร

ชัดเจน ส่วนใหญ่กระบวนการถ่ายทอดความรู้จะเป็นในแนวการถ่ายทอดจากแม่สู่ลูกสาว หรือจากเจ้านายสู่ลูกน้อง ซึ่งผู้ถ่ายทอดส่วนใหญ่จะมีทักษะความชำนาญในการทอผ้าไหม โดยได้รับการถ่ายทอดมาอีกทีหนึ่ง ความรู้ของกลุ่มลาดั้งเดิมนี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในประสบการณ์ของผู้ถ่ายทอด ความรู้ประเภทดังกล่าวนี้เองถือเป็นความรู้เชิงทฤษฎี (know-what) เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง รู้อะไร เป็นอะไร ผ้าไหมทออย่างไร ผู้ที่ได้รับความรู้นี้จะต้องนำมาประยุกต์ในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดทักษะที่ดีขึ้นมา

การถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ของกลุ่มนี้ยังไม่มีระบบที่ชัดเจน ส่วนใหญ่จะใช้การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ในกระบวนการจัดการความรู้เป็นหลัก โดยการบอกกล่าว สั่งสอนให้ทำ ยังไม่มีรูปแบบการประมวลและกลั่นกรองความรู้ และการจัดความรู้ให้เป็นระบบ ผู้สอนหรือผู้จัดการความรู้นั้นเป็นพ่อแม่ ญาติพี่น้องเป็นส่วนใหญ่ เพราะการทอผ้าไหมแพร่วถือเป็นมรดกตกทอดของครอบครัวการเรียนรู้ทอผ้าไหมแพร่วถือเกิดจากกระบวนการทางครอบครัว ด้วยวิถีทางธรรมชาติ แม่ ย่า ยาย เป็นผู้บทบาทโดยตรงในการเป็นผู้สอนบุตรหลานให้ทอผ้าไหมแพร่ว แม่ทอผ้าลูกก็จะ ได้สัมผัสกับการทอผ้าซึมซับความรู้โดยไม่ได้ตั้งใจก็ได้ เป็นการถ่ายทอดผ่านเครือญาติ การทอผ้าส่วนใหญ่จะเป็นคนในครอบครัวที่คอยช่วยเหลือกัน เมื่อมีความรู้ในครอบครัว ระดับหนึ่งแล้วก็จะแสวงหาความรู้อื่นโดยการซักถามจากผู้รู้ผู้มีประสบการณ์ในหมู่บ้านเดียวกันเพิ่มเติมเป็นการเพิ่มทักษะใหม่ ๆ ให้แก่ตนเอง

เนื้อหาที่เรียนรู้ ชาวภูไทดำเริ่มเรียนรู้การทอผ้าไหมจากการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหม เนื่องจากเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องใช้เส้นไหมที่เลี้ยงเองมาทอเป็นผืนผ้าเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวัน โดยผ้าแต่ละประเภทจะมีบทบาทต่างกันไป เช่น ผ้าไหมแพร่วเป็นผ้าสำหรับงานบุญผู้หญิงจะห่มเป็นสไบ ผู้ชายจะใช้คาดเอว

วิธีการเรียนรู้ความรู้ประเภทนี้ ชาวภูไทดำเรียนรู้การทอผ้าไหมแพร่วด้วยวิธีต่าง ๆ คือ

1. วิธีการลงมือทำจริง ตามกระบวนการทางครอบครัวและสังคม การที่เห็นพ่อแม่ทอผ้าได้ช่วยหยิบในขั้นตอนต่าง ๆ ด้วยจากสิ่งง่าย ๆ ไปหาสิ่งยากแบบค่อยเป็นค่อยไปตามความสามารถหรือวุฒิภาวะของบุตรหลาน และการได้สัมผัสอยู่เป็นประจำ

ด้วยกิจวัตรประจำวันของครอบครัว ไม่มีหลักสูตรการเรียนการสอนที่แน่นอนแต่เป็นวิถีชีวิตที่ซึมซับจากแม่ทำไปด้วยกัน เจอปัญหาที่ซักถามแก้ไขไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้ยังมีวิธีการเรียนรู้

2. การลอกเลียนแบบ ได้เห็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตการประพฤติปฏิบัติของแม่ ย่า ยาย

3. การบอกเล่า แม่จะคอยบอกคอยสอนลูกสาวว่าอะไรควรทำไม่ควรทำเกี่ยวกับการทอผ้าไหม เช่น การสาวไหมใช้ไฟอ่อนและร้อนขนาดไหนจึงจะทำให้เส้นไหมสวย ถ้าร้อนมากจะทำให้ไหมดิ่งไม่ขึ้นเพราะฟักไหมเปียกมากทำให้ดิ่งไม่ขึ้นต้องแก้ไขด้วยการเติมน้ำเย็นและละไฟให้อ่อนลง เป็นต้น

4. การลองผิดลองถูก ส่วนมากเป็นเรื่องของการทอสดลายของผ้าไหมแพรวา

3. เหตุจูงใจให้มีการถ่ายทอดความรู้

เหตุจูงใจให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวา เพราะการทอผ้าไหมแพรวาทำให้เกิดรายได้ และเป็นอาชีพที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงต้องการให้มีการอนุรักษ์ ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ไปสู่ลูกหลานสืบไป นอกจากนี้ผู้รับการถ่ายทอดยังมีความภาคภูมิใจที่ผ้าไหมแพรวาได้กลายเป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้สร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและนอกประเทศ และเป็นภูมิปัญญาที่เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กันท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้นด้วย

กลุ่มแบบลายปัจจุบัน

เป็นการผลิตผ้าไหมแพรวาที่เน้นลวดลายเป็นหลัก โดยเน้นการผลิตแบบสมัยใหม่มากขึ้น ปัจจุบันการทอผ้าแพรวาที่บ้านโพนมีลักษณะของการทอในเชิงธุรกิจ คือมีผู้นิยมซื้อผ้าแพรวาเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้น ผู้ทอผ้าต้องการความรวดเร็วในการทอ ดังนั้นช่างทอผ้าแพรวาที่บ้านโพนจึงซื้อเส้นใยไหมสำเร็จรูปที่มีผู้จัดทำมาขายให้ เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับการทอผ้าแพรวา ทั้งนี้เพราะขบวนการเตรียมเส้นใยไหมซึ่งมีกระบวนการตั้งแต่การปลูกต้นหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหม การฟอกไหม ไปจนกระทั่งถึงวิธีการย้อมสีเส้นไหม เป็นลำดับขั้นตอนที่มีความซับซ้อน ต้องใช้เวลามาก ซึ่งถ้า

เตรียมเส้นไหมเองทุกขั้นตอนจะทำให้เสียเวลาในการทอผ้า การซื้อเส้นไหมสำเร็จมาทอจึงเป็นการลดขั้นตอน และทำให้มีเวลาในการทอผ้าได้จำนวนมากขึ้น รวดเร็วขึ้น ทำให้มีสินค้าแพรวากจำหน่ายได้ทันตามต้องการ ความรู้ในการถ่ายทอดในกลุ่มแบบลายปัจจุบัน จะเน้นในการออกแบบมากขึ้น มีการสอนลวดลายใหม่ ๆ มากขึ้นและสอนให้มีการปรับลวดลายแบบดั้งเดิมให้มีความทันสมัยตามความต้องการของลูกค้ามากขึ้น แต่ทั้งนี้การใช้สียังคงเป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ และใช้เส้นไหมสีต่าง ๆ ไม่เกิน 5 สี ได้แก่ สีเขียวสด สีเหลืองทอง สีนํ้าเงิน สีขาว จะทอเป็นพื้นสีแดงข้อมครั้งเช่นกัน

1. รูปแบบการถ่ายทอดความรู้

รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของกลุ่มลายปัจจุบัน ระบบและวิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่มีอยู่หลากหลาย เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่แตกต่างจากการเรียนรู้ในรูปแบบที่เป็นระบบที่แพร่หลายในปัจจุบัน คนในชุมชนชุมชนภูไทคำถือเป็นแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาช้านาน การออกแบบลวดลายที่เป็นแนวร่วมสมัยมากขึ้นยังเน้นการถ่ายทอด การเรียนการสอนในบรรดาคนรู้จัก เครือญาติ เพียงแต่ปรับลวดลายในการทอมากขึ้น มีความเป็นระบบในการถ่ายทอดลวดลายต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การรวมกลุ่มกันเพื่อคิดลวดลายใหม่ ๆ แตกต่างกับการถ่ายทอดของกลุ่มสมัยใหม่ที่มีความเป็นระบบมากกว่าเน้นเทคโนโลยีการผลิตและการคิดค้นลวดลายไปพร้อม ๆ กัน ในขณะที่การถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มลายปัจจุบันยังคงสภาพการผลิตแบบดั้งเดิม คือ เลี้ยงไหมเองจนกระทั่งทอออกมาเป็นผืน จะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตผ้าไหมแพรวามาตั้งแต่อายุ 12 ปีขึ้นไป ผู้ถ่ายทอดซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตผ้าไหมแพรวามาจากแม่ ยาย ย่า

2. ลักษณะการถ่ายทอดความรู้

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของกลุ่มแบบลายปัจจุบันจะเป็นการถ่ายทอดโดยการฝึกจากผู้รู้ ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาจากผู้รู้ อาจจะเป็นญาติหรือไม่ใช่ญาติ หรืออาจเป็นผู้อยู่ในหรือนอกชุมชนก็ได้ ซึ่งมี การถ่ายทอดโดย การให้ลงมือทำจริง หลังจากที่หัดทอผ้าไหมแพรวามาแบบลายดั้งเดิมเป็นแล้ว อาจมีการออกแบบลวดลายใหม่ ๆ ขึ้น แต่ก็ยังคงรูปแบบของผ้าไหมแพรวามา

แบบลวดลายดั้งเดิมอยู่ นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญยังมีการทำเป็นแบบอย่าง คือ เมื่อลองปรับเปลี่ยนลวดลายให้สวยงาม เลือกใช้สีที่คงทนไม่ซีดง่าย ทำให้เกิดรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นจึงทำให้มีคนอยากเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น ลักษณะอีกประการคือ เน้นการรวมกลุ่ม เป็นวิธีหนึ่งในการถ่ายทอดการทอผ้าไหมแพรวา เพราะเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้วิธีการทอ และลวดลายผ้าไหมแพรวาให้ลวดลายมีความเป็นปัจจุบันมากขึ้น โดยในบางครั้ง ผู้รับการถ่ายทอดก็ไปอยู่เป็นลูกมือฝึกงาน บางรายได้รับค่าแรงและบางรายไม่ได้ค่าแรงแต่ได้ความรู้ตอบแทน หลังจากนั้น ผู้ได้รับการถ่ายทอดก็จะมีฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเองมากขึ้น โดยเฉพาะการคิดพัฒนาลวดลายต่าง ๆ ทำให้อาชีพและความชำนาญหลายอย่างเกิดขึ้นด้วยการคิดค้นดัดแปลง และพัฒนาขึ้นมาด้วยตนเองแล้วถ่ายทอดไปสู่ผู้ที่สนใจ การเรียนรู้ด้วยตนเองนี้เกิดขึ้นจากพบเห็นหรือชอบสิ่งนั้นมาตั้งแต่เด็ก เห็นตัวอย่างคนอื่นแล้วสนใจ พยายามเลียนแบบและฝึกฝนจนชำนาญ หรือด้วยความที่อยู่ในชุมชนที่มีการทอผ้าเกือบทุกครัวเรือน เมื่อมีผู้ชี้แนะในเบื้องต้นแล้วมาฝึกฝนและคิดค้นด้วยตนเอง ต่อจนมีความชำนาญก็สามารถทำเป็นอาชีพเสริมได้

ในส่วนของการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบการจัดการความรู้ สามารถสรุปได้ดังนี้

ความรู้ของกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทคำ แบบลายปัจจุบัน จะมีระบบขึ้นมาในระดับหนึ่ง แต่ยังคงมีความเป็นท้องถิ่นค่อนข้างสูง เป็นการผลิตผ้าไหมแพรวาที่เน้นลวดลายเป็นหลัก โดยเน้นการสร้างลวดลายแบบสมัยใหม่มากขึ้นมีลักษณะของการทอในเชิงธุรกิจมากขึ้น กระบวนการในการเตรียมวัตถุดิบน้อยลง เนื่องจากต้องใช้เวลานาน ซึ่งถ้าเตรียมวัตถุดิบซึ่งเป็นเส้นไหมเองทุกขั้นตอนจะทำให้เสียเวลาในการทอผ้า การซื้อเส้นไหมสำเร็จมาทอจึงเป็นการลดขั้นตอน และทำให้มีเวลาในการทอผ้าได้จำนวนมากขึ้น รวดเร็วขึ้น ทำให้มีผืนผ้าแพรวาออกจำหน่ายได้ทันตามต้องการ ซึ่งทำให้ในส่วนนี้ความรู้ในส่วนของการเตรียมวัตถุดิบ และกระบวนการเตรียมเส้นใยไหมซึ่งมีกระบวนการตั้งแต่การปลูกต้นหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหม การฟอกไหม ไปจนกระทั่งถึงวิธีการย้อมสีเส้นไหม ซึ่งเป็นลำดับขั้นตอนที่มีความซับซ้อนลดน้อยลง การถ่ายทอด และจัดการความรู้ในส่วนดังกล่าวจึงลดลง

รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบการจัดการความรู้ พบว่าการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบการจัดการความรู้เรื่องการทอผ้าไหมแพรวาในชุมชนภูไทคำมี 2 รูปแบบ เรียงตามลำดับความสำคัญ คือ รูปแบบการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ เป็นรูปแบบดั้งเดิมหรือรูปแบบหลักที่ใช้ในการเรียนรู้เรื่องการทอผ้าไหม ซึ่งมีอยู่ 2 รูปแบบย่อย คือ รูปแบบในครอบครัว จากแม่สู่ลูกสาว และแบบเรียนรู้ด้วยตัวเอง โดยเรียนรู้แบบทักษะ แบบลองผิดลองถูก และแบบปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งได้แก่ รูปแบบเพื่อนสอนเพื่อนภายในกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมลายปัจจุบัน มีลักษณะเป็นแบบการฝึกงานในสถานประกอบการ หรือที่เรียกว่า on the job raining ซึ่งจากข้อค้นพบ พบว่ามีความแตกต่างกันอยู่ 2 แบบย่อย คือ แบบการสอนให้แก่สมาชิกในกลุ่มอาชีพที่มีความรู้ความสามารถในการทอผ้าอยู่แล้ว ให้มีสมรรถนะเพิ่มเติมสูงขึ้นจากการที่มีลูกค้ามาสั่งสินค้าตามที่ต้องการ และอีกแบบหนึ่งเป็นการสอนงานให้กับสมาชิกใหม่ของกลุ่ม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบนี้ไม่มีขั้นตอนแน่นอนตายตัว เพราะเป็นแบบธรรมชาติที่เรียนรู้ในวิถีชีวิตการทำงานอาชีพในครอบครัว หรือภายในกลุ่มอาชีพเท่านั้น

การถ่ายทอดความรู้แบบการจัดการความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ของกลุ่มลายปัจจุบันนี้เริ่มมีระบบที่ชัดเจน โดยเฉพาะในส่วนของการสร้างลวดลายใหม่ ๆ ลงในผ้าแล้ว ซึ่งผ้าเหล่านั้นนำมาใช้เป็นแม่แบบในการประดิษฐ์ลาย ผ้าแล้วของแต่ละครัวเรือนมีจำนวนลายไม่เท่ากัน จากการสอบถามผู้ครอบครองผ้าแล้วจากแต่ละครัวเรือน ทราบได้ว่าจำนวนมากน้อยของลวดลายบนผ้าแล้วแต่ละผืนขึ้นอยู่กับความสามารถของบรรพบุรุษของแต่ละครัวเรือนแต่อดีตนามีความสามารถในการประดิษฐ์ลวดลายได้มากน้อยเพียงใด สตรีที่เป็นบรรพบุรุษที่เคยทอผ้าแพรวาก็จะประดิษฐ์ลวดลายรวมเข้าไว้ในผืนผ้าแล้วแล้วมอบให้สตรีที่เป็นลูกหลานได้ทอตามแบบสืบต่อ ๆ กันมา ถือเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบการจัดการความรู้เป็นระบบขึ้น เมื่อถึงสตรีรุ่นลูกหลานที่ยังทอผ้าแพรวาต่อ ๆ มาหากคิดประดิษฐ์ลวดลายได้เพิ่มขึ้นก็จะทอลายที่คิดได้นั้นต่อเติมจากลายที่เคยรับมอบมาจากบรรพสตรีรุ่นก่อน ๆ ทำให้มีการสร้างและแสวงหาความรู้มากขึ้น ทำให้ลูกหลานเข้าถึงความรู้มากขึ้นเพราะมีมรดกตกทอด มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้เพิ่มขึ้นและนำไปสู่การเรียนรู้ จุดเริ่มของ

การเรียนรู้จนเกิดเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมลายปัจจุบัน มาจากการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลาน โดยเฉพาะจากแม่ไปสู่ลูกสาว พัฒนาต่อไปด้วยการทำเป็นอาชีพทอผ้าไหมในครัวเรือน กลุ่มอาชีพขนาดเล็กในชุมชน และการเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมลายปัจจุบัน

3. เหตุจูงใจให้มีการถ่ายทอดความรู้

เหตุจูงใจให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวา แบบลายปัจจุบัน เพราะผ้าไหมแพรวาในปัจจุบันเริ่มเป็นที่นิยมของบุคคลทั่วไป จึงต้องมีการพัฒนารูปแบบของลวดลายให้ทันสมัยขึ้น และเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว

กลุ่มแบบลายสมัยใหม่

เป็นการผลิตผ้าไหมแพรวาที่เน้นทั้งกระบวนการผลิตและลวดลายที่ทันสมัยเป็นหลัก มีการพัฒนาในเรื่องการใช้สีให้ ความหลากหลาย และโดดเด่นสะดุดตามากขึ้นตามสมัยนิยม ผ้าที่ทอในปัจจุบันใช้สีวิทยาศาสตร์มากขึ้น เพราะสะดวก สีสันสะดุดตา มีกระบวนการในการออกแบบลวดลายเพิ่มขึ้นมามากขึ้น มีการนำลายดั้งเดิมและลายปัจจุบันมาประยุกต์ปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์ เนื่องจากแบบลายสมัยใหม่ทำให้เกิดรายได้ที่มากขึ้น และยังมีคนที่สามารถทอลายสมัยใหม่ได้น้อย ทำให้การถ่ายทอดมีการทำเป็นกลุ่มรวมตัวกันเพื่อการเรียนการสอนที่เป็นระบบมากขึ้น ดำราลวดลายทันสมัยต่าง ๆ ถูกนำมาใช้สอนอย่างเป็นระบบ เทคโนโลยีการผลิตถูกนำเข้ามาใช้มากขึ้น และผู้รับการถ่ายทอดต้องมีความรู้และมีการศึกษาสูงขึ้นเป็นลำดับ มีนายทุนแนะนำส่งเสริมและลงทุนในรูปธุรกิจมากขึ้น ชาวบ้านรับจ้างแรงงานและกลายเป็นอาชีพของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่า หน่วยงานและองค์กรภายนอกให้ความสนับสนุนก่อให้เกิดอาชีพของหมู่บ้านเป็นระบบมากขึ้น

1. รูปแบบการถ่ายทอดความรู้

รูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาของกลุ่มแบบลายทันสมัยจะเป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ เนื่องจากต้องนำเทคโนโลยีการผลิตเข้ามาสู่กระบวนการผลิตมากขึ้น เน้นการเป็นธุรกิจมากขึ้น เช่น ต้องมีการเรียนรู้ระบบต้นทุนการซื้อขายวัตถุดิบ เนื่องจากเน้นการผลิตผ้าผืนมากกว่า การที่จะต้องเริ่มตั้งแต่เลี้ยงไหมซึ่งไม่ทันต่อ

ความต้องการของตลาด และผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มากพอสมควรมีการศึกษาหรือประสบการณ์ในระดับเชี่ยวชาญแล้วและเป็นวัยทำงานที่สามารถนำประสบการณ์ที่สั่งสมมาประยุกต์ให้เข้ากับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติม ในระดับนี้เจ้าหน้าที่ภาครัฐจะเข้ามาช่วยในการสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้มากขึ้น มีตำราการสอนเข้ามาอย่างเป็นระบบ ซึ่งในส่วนนี้ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในระดับหนึ่งหรืออาจเรียกได้ว่ามีพรสวรรค์ในการออกแบบลวดลาย เป็นความรู้ความชำนาญที่เกิดจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ มีความรู้บางอย่างเกิดขึ้นโดยตนเองไม่ได้สนใจหรือไม่ได้คาดคิดมาก่อน และเมื่อค้นพบผนวกกับประสบการณ์เดิมก็จะทำให้เกิดการพัฒนาและถ่ายทอดต่อไปอย่างเป็นระบบมากขึ้น จะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการผลิตผ้าไหมแพรวามาตั้งแต่อายุ 12 ปีขึ้นไปในส่วนลายดั้งเดิม และได้รับการถ่ายทอดความรู้ลายปัจจุบันมาจนคล่องแคล่วแล้ว

2. ลักษณะการถ่ายทอดความรู้

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาของกลุ่มแบบสมัยใหม่จะเน้นการลงมือทำจริงเป็นวิธีเดียวกับวิธีการเรียนรู้ของทั้งสองแบบ คือแบบลายดั้งเดิม และแบบลายปัจจุบัน แต่มีการลองผิดลองถูกแบบเป็นระบบมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดแบบผู้เชี่ยวชาญมีการทำตัวเป็นแบบอย่าง คือ เมื่อมีการทอลวดลายสมัยใหม่แล้ววางจำหน่ายด้วยรูปลักษณะที่แปลกไปจากเดิมทำให้เกิดรายได้ที่มากขึ้น ทำให้ฐานะทางครอบครัวดีขึ้นจึงเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการอยากเรียนรู้วิธีการทอ วิธีการออกแบบพัฒนาลวดลายให้เป็นที่ต้องการ เมื่อมีหน่วยราชการหรือผู้นำกลุ่มมากระตุ้นให้เกิดการพัฒนาจึงสามารถได้รับการฝึกฝนและถ่ายทอดอย่างรวดเร็ว ลักษณะการถ่ายทอดความรู้อีกประการคือการรวมกลุ่ม เป็นวิธีหนึ่งในการถ่ายทอดการทอผ้าไหมแพรวา เพราะเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้วิธีการทอผ้าไหมแพรวา แบบลายสมัยใหม่ เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดหาตลาดเพื่อจำหน่ายในที่ต่าง ๆ อีกด้วย มีกลุ่มลักษณะต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น กลุ่มอบรมทางด้านการผลิต กลุ่มอบรมสตรี โครงการต่าง ๆ ที่เข้ามาให้ความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ภูมิปัญญานี้เกิดการพัฒนาและสร้างชื่อเสียงรายได้ให้ชุมชนในอนาคต

ในส่วนของการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบการจัดการความรู้สามารถสรุปได้ดังนี้

ความรู้ในกลุ่มทอผ้าไหมแพรวาชุมชนภูไทดำ แบบลายสมัยใหม่ นี่เป็นการผลิตผ้าไหมแพรวาที่เน้นทั้งกระบวนการผลิตและลวดลายที่ทันสมัยเป็นหลัก มีกระบวนการในการออกแบบลวดลายเพิ่มขึ้นมามากขึ้น มีการนำลายดั้งเดิมและลายปัจจุบันมาประยุกต์ปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องและสร้างสรรค์ มีระบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบการจัดการความรู้เป็นระบบมากขึ้น มีการจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรและถ่ายทอดความรู้แบบเป็นระบบ ในกลุ่มนี้ จะมีหน่วยงานราชการเข้ามาช่วยเหลือและดูแลให้คำแนะนำ มีรูปแบบที่เป็นทางการมากขึ้น โดย แบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ รูปแบบที่จัดโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นแบบการฝึกอบรมที่หน่วยงานต่าง ๆ มักจะจัดดำเนินการที่สถานที่ราชการ มีโครงการ หลักสูตร กำหนดการ และการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้และฝึกประสบการณ์ตามตารางฝึกอบรม มีผู้เข้ารับการฝึกอบรมครั้งละจำนวนมาก และอีกรูปแบบหนึ่งเป็นแบบที่จัดในโรงเรียน ที่จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น โดยคณะกรรมการโรงเรียน มีครูในโรงเรียน วิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไหมแพรวาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นี้ในรูปแบบนี้ จะมีระบบแบบแผนหรือขั้นตอนในการดำเนินการ กล่าวคือ มีขั้นตอนการวางแผนการจัดการเรียนรู้ การปฏิบัติการเรียนรู้ตามแผน และการประเมินผลการเรียนรู้ชัดเจน วิธีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์การทอผ้าไหมแพรวาของวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยทั่วไปจะใช้หลักวิธีการง่าย ๆ ไม่ยุ่งยากซับซ้อน มีลักษณะผสมกันระหว่างการบอก บรรยาย อธิบายให้จดจำและเข้าใจ รวมทั้งการนำตัวอย่างของจริงที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่สอนมาให้ดู รวมทั้งการสาธิต ให้ผู้เรียนทดลองฝึกปฏิบัติตามในเบื้องต้น จากนั้นจึงมอบหมายให้ไปฝึกปฏิบัติจริงที่บ้านและหรือที่กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมแพรวาลายสมัยใหม่

ในลักษณะของ On the Job Training โดยมีการสอนงานไปด้วย เป็นระยะ สำหรับวิธีการถ่ายทอดของวิทยากรที่เป็นนักวิชาการ จะมีความเข้มข้นมากกว่าของวิทยากรที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยใช้วิธีการบอก บรรยาย และอธิบาย โดยใช้อุปกรณ์ และสื่อการสอน เป็นต้น

ปัจจัยหลักที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอาชีพทอผ้าไหมแพรวาลวดลายสมัยใหม่ ประกอบด้วย 2 ปัจจัยหลัก คือ แรงจูงใจภายในของสมาชิกกลุ่มอาชีพ

ได้แก่ เจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพทอผ้าไหมแพรวา แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
ความต้องการคุณภาพชีวิตของครอบครัวและของชุมชน และสมรรถนะที่ดีขึ้น เนื่องจาก
ผ้าไหมลายสมัยใหม่นั้นขายได้ในราคาสูงและเป็นที่ยอมรับมากกว่า ส่วนปัจจัยที่เกิดจาก
แรงจูงใจภายนอกที่สำคัญ ๆ ได้แก่ นโยบาย ระบบ และกลไกเร่งด่วนของรัฐบาลใน
การเร่งรัด พัฒนา เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนในระดับรากหญ้า
ความเข้มแข็งหรือฐานะทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ ของครอบครัวและของชุมชน
แหล่งเรียนรู้สนับสนุน เครือข่ายแห่งการเรียนรู้และการเข้าถึง รวมทั้งแหล่งทุน
สนับสนุน เครือข่ายทุนและการเข้าถึง

3. เหตุจูงใจให้มีการถ่ายทอดความรู้

เหตุจูงใจให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมแพรวาแบบลายสมัยใหม่
เพราะการทอผ้าไหมแพรวา แบบลายสมัยใหม่ทำให้เกิดรายได้ที่มากขึ้น และยังมีคนที่
สามารถทอลายสมัยใหม่ได้น้อย นอกจากนี้ยังมีความภาคภูมิใจที่ผ้าไหมแพรวาแบบ
ลวดลายสมัยใหม่ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ประจำกลุ่มชุมชนภูไทดำ จังหวัดกาฬสินธุ์